

OKKAZIONAL LEKSIK BIRLIKLARNING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI

Saliyeva Shahlo Saidaliyevna

Qo'qon davlat universiteti assistent-o'qituvchisi

Email: shakhlo.rakhimova.84@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20712122>

Annotatsiya: Ushbu tezis okkazional leksik birliklarning (individual mualliflik neologizmlari) individual ijod mahsuli va madaniy-mental modellar chorrahasidagi lingvomadaniy xususiyatlarini tadqiq etadi. Okkazionalizmlar shaxsiy lisoniy ijodkorlik hamda milliy dunyo manzarasining o'zaro bog'liqligini ko'rsatib beradi. Antropotsentrik yondashuv orqali mualliflik neologizmlarining madaniy semantika tashuvchisi va til shaxsining (lisoniy shaxs) ko'rsatkichi sifatidagi o'rni tahlil qilinadi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, okkazional birliklar shunchaki tasodifiy lisoniy tajriba bo'lmay, balki milliy dunyo modeliga asoslangan va ham jamoaviy, ham shaxsiy dunyoqarashni aks ettiruvchi ko'p qatlamli konnotativ ma'nolarga ega bo'ladi.

Kalit so'zlar: lingvokulturologiya, okkazional leksik birliklar, til shaxsi, konnotatsiya, milliy dunyo modeli, lisoniy ijodkorlik.

Kirish. Zamonaviy tilshunoslikda tilni shaxs ijodiy faoliyati, milliy mentalitet va inson idrokining shakllanish hamda uzatilish vositasi sifatida o'rganuvchi antropotsentrik paradigma muhim o'rin tutadi. Ushbu yo'nalishda okkazional leksik birliklar (individual neologizmlar yoki mualliflik so'zlari) alohida qiziqish uyg'otadi. Okkazionalizmlar muallif tomonidan muayyan kommunikativ vaziyat uchun yaratilgan, an'anaviy leksikada mavjud bo'lmagan yangi tushunchalarni ifodalashga xizmat qiladi. Ular til jamoasining umumiy normalari va individual yozuvchining ijodiy salohiyati o'rtasidagi dialektik aloqani namoyon etadi. Mazkur tadqiqot okkazional birliklarning lingvomadaniy jihatlarini tahlil qilish hamda ularning milliy dunyo qarashi va muallif til shaxsi bilan bog'liqligini ochib berishni maqsad qiladi.

Materiallar va metodlar. Tadqiqot zamonaviy lingvokulturologiya (V. fon Humboldt, V.A. Maslova, V.I. Karasik, V.V. Krasnix) hamda kognitiv tilshunoslikning nazariy tamoyillariga tayanadi. Tadqiqot obyekti sifatida okkazional so'z yasalishi va madaniy jihatdan belgilangan leksik innovatsiyalar nazariyasi olingan. Metodologik asos sifatida kontekstual tahlil, semantik xaritalash va lingvomadaniy interpretatsiya usullaridan foydalanildi. Ushbu metodlar yordamida individual ijodiy birlashmalar va metaforalarning milliy til hamjamiyatining qadriyatlari hamda tarixiy tajribalarini qay darajada ifodalashini aniqlash imkoni yaratildi.

Natijalar va muhokama. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, okkazional leksik birliklar madaniy talqinning o'ziga xos mikro-modellari bo'lib xizmat qiladi. Ular an'anaviy lug'at boyligi subyektiv idrokni to'liq ifodalash uchun yetarli bo'lmagan vaziyatlarda yuzaga keladi. Lingvomadaniy nuqtai nazardan, okkazionalizmlar yuqori darajadagi konnotatsiya bilan ajralib turadi. Konnotatsiya so'zning to'g'ri (denotativ) ma'nosidan tashqari, unga hissiy-baholovchi va madaniy bo'yoq berib, o'quvchi tomonidan matnni to'g'ri tushunishga yo'naltiradi. Bundan tashqari, okkazionalizmlar til shaxsining ikki tomonlama tabiatini ifodalaydi. Bir tomondan, u individual kognitiv va estetik maqsad mahsuli bo'lsa, ikkinchi tomondan, uning tushunilishi jamiyatdagi umumiy madaniy bilimlar foniga tayanadi. Muallifning leksik ijodi uning milliy mentalitetini, ya'ni madaniy jihatdan shakllangan idrok tizimini aks ettiradi. Milliy til dunyo modeli so'zlovchilarning borliqni his etishi va ifodalashini boshqaradigan kognitiv asosdir. Shu

sababli, mualliflik innovatsiyalari tildan uzilgan holda yashamaydi, balki uning madaniyati va ramziy tizimlariga chuqur bog'langan bo'ladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, okkazional leksik birliklar individual badiiy ijodkorlik va milliy kognitiv tuzilmalar kesishadigan murakkab lingvomadaniy hodisa hisoblanadi. Ular til shaxsining jamoaviy dunyo modeli bilan o'zaro ta'sirini tushunish uchun qimmatli manbadir. Okkazional birliklarni lingvomadaniy prizma orqali o'rganish leksikologiya nazariyasini boyitish bilan birga, madaniyatlararo muloqot, tarjimashunoslik va kognitiv tilshunoslik uchun ham muhim amaliy ahamiyatga ega.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Humboldt, W. von. (1988). On Language: The Diversity of Human Language Structure and Its Influence on the Mental Development of Mankind. Cambridge: Cambridge University Press.
2. Karasik, V. I. (2004). Language Circle: Personality, Concepts, Discourse. Volgograd: Peremena.
3. Maslova, V. A. (2001). Linguoculturology. Moscow: Academia.
4. Telia, V. N. (1996). Russian Phraseology: Semantic, Pragmatic and Linguocultural Aspects. Moscow: Languages of Russian Culture.